

Daniel Guérin: o operă militantă împotriva capitalismului, fascismului, statului și imperialismului

Recenzie a antologiei de texte de Daniel Guérin publicată în 2022 în
limba maghiară.

Poór Péter

20 februarie 2025

Daniel Guérin (1904–1988) a dobândit recunoaștere internațională în special ca istoric al anarhismului, dar și în calitatea sa de editor a numeroase texte anarhiste fundamentale. Deși și-a început activitatea politică în organizațiile socialiste franceze, iar ulterior, datorită opoziției sale față de stalinism, a colaborat cu troțkiștii, interesul său pentru anarhism a devenit tot mai pronunțat începând cu anii 1950–1960. Valul revoluționar din 1968 l-a impulsionat și mai mult în această direcție, marcându-i astfel evoluția intelectuală. Ulterior acestui moment, el s-a implicat activ în diferite grupuri socialiste/comuniste libertare, la a căror înființare a și contribuit. Dincolo însă de variațiile parcursului său ideologic, opera sa rămâne, în mod fundamental, o operă militantă împotriva capitalismului, imperialismului colonial, barbariei fasciste, discriminării minorităților sexuale și oricărei forme de represiune statală.

Deși Guérin este autorul a numeroase articole și a zeci de lucrări mai ample (inclusiv analize istorice, scrieri cu caracter autobiografic și opere de ficțiune), iar despre viața sa a fost realizat un film documentar (*Daniel Guérin, combats dans le siècle*, 1994), opera sa, care acoperă o mare parte a secolului XX, a rămas aproape complet necunoscută publicului cititor din Ungaria. Antologia de texte traduse de Losoncz Márk și Poór Péter, publicată la sfârșitul anului 2022 și apărută într-o ediție *underground*, autonomă, e menită să remedieze, cel puțin parțial, această lacună (Losoncz Márk & Poór Péter: *Daniel Guérin antológia*, 2022). Fragmente din traducerea aflată în lucru au apărut anterior pe platforma on-line *Mérce Tett*. După apariția volumului, acesta a fost prezentat într-o serie de dezbateri sub egida *Péntek Esti Kisértetjárás* („Bântuiala de vineri seara”) care au avut loc în lunile ianuarie și februarie. Ulterior, temele abordate în volum au fost popularizate și în emisiunea „Forr a világ” („Lumea în fierbere”) de la Radio Tilos. Interesul relativ mare pentru subiect a reieșit și din faptul că, în decurs de aproape un an, aproape toate exemplarele ediției tipărite s-au epuizat, iar emisiunea dedicată lui Guérin a ajuns una din cele mai ascultate din seria „Forr a világ”.

Pe lângă prefața semnată de traducători, antologia include trei dintre lucrările fundamentale ale lui Guérin, fiecare abordând teme diferite. E vorba de *Anarhismul: de la teorie la practică*, o lucrare amplă, care poate fi considerată un ghid introductiv explorând originile ideologice și evoluția istorică a anarhismului, precum și momentele sale cheie; *Anarhism și marxism*, un eseu despre relația dintre marxism și anarhism; și, într-un final, un capitol dintr-o altă lucrare a lui Guérin, *Fascismul și marele capital*, intitulat „Concluzie: câteva iluzii care trebuie spulberate”. Deși aceste lucrări, apărute acum pentru prima dată în limba maghiară, au fost concepute în faze diferite ale operei autorului (troțkism, anarhism clasic, comunism libertar) ele nu sunt în deloc dezacord, ci, dimpotrivă, se completează într-un mod organic.

Guérin a publicat prima versiune a lucrării *Fascismul și marele capital* în 1936 (după ce Hitler a ajuns la putere și după primele succese ale expansiunii imperialiste italiene, dar înainte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial și a Holocaustului), însă concluziile ultimului său capitol nu au fost contrazise sau făcute irelevante de evenimentele ulterioare.

În această lucrare, autorul încearcă să demonteze mai multe afirmații acceptate de opinia publică internațională de atunci și, într-o anumită măsură, de către stânga franceză, lucru care a dus la adoptarea unor poziții teoretice greșite și, pe baza acestora, la aplicarea unor tactici eronate în lupta împotriva fascismului. Conform acestora, fascismul e un fenomen local, specific țărilor agrare înapoiate, un răspuns al burgheziei la organizarea proletariatului, o fază de tranziție dureroasă, dar necesară și treptată care, prin intensificarea contradicțiilor sistemului, va facilita în cele din urmă izbucnirea revoluției proletare. Guérin subliniază, dimpotrivă, că fascismul este mai degrabă un produs al mării industrii monopoliste și că, pentru a proteja profiturile trusturilor capitaliste, statul poate renunța la democrație în favoarea fascismului.

Pentru Guérin fascismul era o formă de gestionare a capitalismului în declin, care nu ducea în niciun fel la socialism, ci doar la consolidarea capitalismului privat. Și asta cu atât mai mult cu cât, odată ajuns la putere, fascismul atacă sistematic organizațiile proletariatului de pretutindeni, aducând clasa muncitoare sub dominația sa politică, economică și ideologică. În același timp, din cauza represiunii constante și a unei atomizări crescânde, aceasta devine incapabilă să-i reziste în mod organizat și eficient. Cu toate acestea, concluzia lui Guérin este optimistă: ascensiunea fascismului nu este inevitabilă. Iar

mișcarea socialistă îl poate înfrunța și înfrânge dacă acționează organizat, dacă își lărgeste baza socială și dacă oprește ostilitățile interne.

Guérin subliniază însă că lupta împotriva fascismului nu trebuie să se ducă „din exterior”, prin războaie imperialiste, ci „din interior”, prin lupta de clasă proletară; iar pentru aceasta e necesar un nivel ridicat de solidaritate și cooperare în cadrul clasei muncitoare. De asemenea, lupta trebuie îndreptată nu numai împotriva fascismului, ci și împotriva bazei sale materiale, deoarece „antifascismul rămâne o iluzie fragilă dacă se limitează la măsuri defensive și nu vizează distrugerea capitalismului însuși”.

Volumul cuprinde și monografia *Anarhismul: de la teorie la practică*, care reprezintă aproximativ patru cincimi din antologie și este împărțită în trei secțiuni principale. După cum sugerează și titlul, autorul abordează mai întâi mișcarea studiată dintr-o perspectivă filozofică și ideologică. Pe baza acestei analize, Guérin prezintă dezvoltarea istorică a anarhismului ca mișcare, arătând cum, în cadrul acesteia, teoria și practica se întrepătrund. În consecință, structura lucrării urmează o ordine tematică, iar apoi una cronologică.

Guérin începe cu câteva lămuriri etimologice, iar apoi examinează trăsăturile fundamentale ale anarhismului, analizând noțiuni precum revolta împotriva statului, critica democrației burgheze și opoziția față de socialismul autoritar. Depășind dezbateră între individualism și colectivism, el demonstrează că anarhismul este atât o luptă pentru eliberarea individului, cât și o luptă pentru emanciparea comunității umane, și că cele două nu sunt deloc contradictorii. Totodată, autorul desființează stereotipuri precum ideea că „anarhismul ar însemna dezordine” și reabilitează figuri precum Max Stirner, ale cărui idei, subliniază Guérin, au fost greșit interpretate de Marx și Engels și de mulți alții care le-au urmat.

În a doua parte a lucrării, Guérin examinează diferitele concepte aflate la baza ideii de societate anarhistă și noțiunile fundamentale care le sunt asociate. Aici el se concentrează în principal asupra organizării economice (fundamentele schimbului, concurenței etc.) și sociale (autogestiunea, centralizarea, planificarea, federalismul etc.), făcând totodată un bilanț al instituțiilor și modelelor pe care anarhiștii au încercat să le pună în practică de-a lungul timpului (de pildă federațiile bazate pe comune sau sindicatele). Guérin nu ezită să abordeze dezacordurile și disputele interne dintre anarhiști, nici evoluțiile, regresele sau contradicțiile care au marcat scrierile și viața unora dintre aceștia. Fără a accepta că există poziții de necontestat, el polemizează cu gânditorii din trecut și folosește analogii istorice pentru a respinge sau confirma validitatea ideilor lor, în lumina experienței practice.

În cel de-al treilea capitol este discutată dezvoltarea istorică a mișcării. Este important de menționat aici faptul că, deși prezentarea lui Guérin acoperă mai multe țări, perspectiva sa este mai degrabă eurocentrică și, prin însăși natura sa, tinde să se concentreze asupra unor evenimente marcante și să urmărească dezvoltarea mișcării în general, fără a intra în detaliile mișcărilor anarhiste din fiecare țară. Cititorul primește o imagine a dificultăților generate de „propaganda prin fapte” din perioada de după prăbușirea Primei Internaționale, a luptei pentru influența asupra mișcării muncitorești între anarhiști și social-democrați, precum și despre intrarea anarhiștilor în sindicate și ascensiunea sindicalismului revoluționar, urmate de studii de caz despre Rusia, Italia și Spania. Descrierile revoluțiilor și războaielor civile din Rusia și Spania sunt foarte detaliate și acoperă o serie de aspecte importante, de la exercitarea puterii revoluționare la organizarea fabricilor și autoapărarea armată.

Lucrarea, publicată inițial în 1965, a fost scrisă într-un context social frământat, având totodată un efect catalizator, chiar dacă de o mai mică amploare, asupra evenimentelor care au urmat. Acest lucru este demonstrat cel mai bine de faptul că, în ediția ulterioară a cărții, Guérin a adăugat o postfață dedicată lui „mai '68”, subliniind caracterul antiautoritar și, în multe privințe, libertar al evenimentelor și importanța autogovernării promovată de studenții și muncitorii revoltați.

Dintre toate lucrările incluse în antologie, *Anarhism și marxism* (1973) a fost scrisă cel mai târziu. Prin urmare, poate fi considerată o completare specifică a lucrării anterioare. Eseul, structurat în nouă puncte, explorează relația dintre cele două școli de gândire, concentrându-se asupra operei lui Marx și Engels. Guérin susține că marxismul de mai târziu, dezvoltat de discipolii celor doi, a ajuns să deformeze, în numeroase privințe, teoriile maestrilor. El arată și faptul că ideile lui Marx și Engels au evoluat odată cu realitățile vremii lor, că învățătura lor nu a fost omogenă și nici nu ar trebui luată ca dogmă. Cu

atât mai puțin consideră el anarhismul un sistem unitar. Prin urmare, Guérin își concentrează analiza asupra acelor ramuri ale anarhismului care sunt cele mai apropiate, din punct de vedere teoretic, de marxism: „anarhismul constructiv, comunitar, anarhismul colectivist sau comunist”. Guérin afirmă că dezvoltarea marxismului și anarhismului nu poate fi separată, că cele două doctrine s-au influențat reciproc de-a lungul timpului și că au o origine comună: ambele sunt inspirate de Revoluția Franceză și de luptele muncitorilor din anii 1840. Din punct de vedere ideologic, ambele sunt materialiste și își imaginează construirea unei noi societăți prin lupta de clasă și revoluție. Împărtășesc, de asemenea, un țel comun: răsturnarea statului capitalist și transferul avuției sociale și al mijloacelor de producție în mâinile muncitorilor. Acest lucru s-a reflectat în mod clar în eforturile lor comune de a crea Prima Internațională. Cu toate acestea, Guérin nu ascunde diferențele care au dus la ruptura dintre cele două mișcări și apoi la o lungă perioadă de antagonism. El observă că, în ceea ce privește Revoluția Franceză, Marx și Engels au oscilat constant între iacobinism și comunism, în timp ce anarhiștii au condamnat de la bun început orice manifestare a iacobinismului. În mod similar, anarhiștii au respins necesitatea unui stat tranzitoriu și a „avangardei” revoluționare, principii susținute de marxism, precum și rolul conducător al unui partid politic, preferând în schimb spontaneitatea revoluționară. În timp ce marxiștii nu respingeau utilizarea anumitor instrumente și instituții ale democrației burghize (de exemplu votul și alianțele electorale), anarhiștii căutau să își atingă obiectivele bazându-se pe acțiunea directă, acțiunea sindicală, autonomia muncitorilor, grevele generale etc. Din păcate, opoziția dintre anarhism și marxism nu s-a bazat doar pe diferențe ideologice, ci a fost adesea agravată de neînțelegeri și conflicte personale, care au intensificat polemicile și au făcut ca ruptura să fie ireversibilă. Aceste tensiuni, consideră el, au avut consecințe negative pentru ambele curente: anarhiștii s-au izolat treptat de mișcarea muncitorească, în timp ce social-democrații au denaturat marxismul, alunecând tot mai mult spre reformism. Revoluțiile din Rusia și Spania au exacerbât în cele din urmă aceste diferențe, transformând divergențele ideologice în confruntări violente.

Cu toate acestea, concluzia lui Guérin are o notă optimistă. Inspirat de experiențele din 1968, el subliniază renașterea socialismului libertar, sporirea conexiunilor dintre cele două curente și destrămarea treptată a stereotipurilor legate de anarhism. El își exprimă speranța că aceste schimbări vor ajuta la depășirea veacurilor de antagonism și vor duce la apariția, în ultima parte a secolului XX, unei mișcări intelectuale și practice orientate spre viitor.

Biblioteca Anarhistă

Poór Péter

Daniel Guérin: o operă militantă împotriva capitalismului, fascismului, statului și imperialismului
Recenzie a antologiei de texte de Daniel Guérin publicată în 2022 în limba maghiară.
20 februarie 2025

Buletinul Anarhivei 2/2024

ro.theanarchistlibrary.org